

სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახაზებიანი გაზეთი. გამოდის ყოველ კვირა ღამს.

№ 39.

სამტამარი 19, 1893 წ.

№ 39.

შინაზისა:— შანშე, ლეჭი გ. გვაზავასი.— უბარი საშალეხა საქართველოს გამდიდრებისათვის ე. ნინოშვილისა.— *
 ლეჭი ღუტუ მეგრელისა.— მდინარის ზამბეზის კიდეები ა. თ.— წ—სა.— ისტორიულ-ფილოლოგიური გამოკვლევა გ. წერეთლისა.—
 შინ მიუსვლელი გლეხი გოდერძაშვილისა.— სახუმარო გასართობი.— კრედიტი და მისი მნიშვნელობა გრ. გველესიანისა.

შ ა ნ შ ე

(სურათები)

შანშე ეს არის ჰბრუნდება,
 ცხენს მოაჭენებს ნეტარი,
 გულს სიხარული ეღება
 და სედაც გაუგებარი;
 შრომა გასწია ქებულო,
 შესწირა ჯანი, ქონება,
 ნაცვლად განვითარებული
 მოაქეს გული და გონება;
 უყვარს და ველარ იმეტებს
 იგი სამშობლო მზარესა,
 გულში ინახავს იმედებს,
 გრძნობას, ზღვის დასადარესა.

—
 მთა შეენიერი, ტყვიანი,
 ტურფა და ყვავილიანი
 გადმოჰყურებდა წყაროსა,
 კენჭებზე მოწანწყაროსა;
 იმის ნაპირად ქალღმის
 გუნდი რამ მოანგელოზე
 ტურფად, წარმტაცად თვალღმის,
 იხატებოდა მდელიზე.

შანშემ გასწია ღიმილით
 მათკენ, მიეცა ლხენასა;
 ვალობა რაღაც ჩივილით
 მოჰქანდა სიოს ქშენასა:

„შენთვის მომაქეს ყვავილი,
 ჩემგან მოკრეფილია;
 მომაქეს გული ვაშლილი,
 ღილი გადახსნილია.
 თუ ამ ქვეყნად რამ არის,
 შემაერთი ამ არის
 და მოლურჯო კამარის,
 იგი—სიყვარულია;
 დანარჩენი ტყულია.
 სამშობლოცა იქ არი,
 აზრიც, გრძნობაც მდიდარი,
 სიტკობაც მის დარი,
 სადაც სიყვარულია;
 დანარჩენი ტყულია.
 შო, გულში ჩამეკარი,
 მოასვენე გონება;
 აი, სამოთხის კარი,
 აი, სული, ცხოვნება.“

შანშემ გაალო თვალღმი
 და ცხენი შეაჩერა მან,

გულსა მოუღდა აღგები,
ტინსა—მკმუნვარება მღერამან;
წმინდა ლაყვარდი ერევა
ჯოჯოხეთისა კამარად,
და ბოროტებად მის ბრწყინა,
ჩამოქსოვილი მთაბარად;
რალაც საფლავად მთაბარი,
გრძნობა უცნობი ბრალადა,
მღერა ტკბილი და ნარნარი
მაცლურებისა ძალადა.
იტყვის: „ აქ არა, იქ არის
ჩემი ნუგეშის მცემელი,
მაცხოვრებელი, თამარის
გრძნობისა ვადმომცემელი.“
სველით მოჰშორდა იმ ადგილს
და ევლს დაადგა გადაშლილს.
ველის ბოლოზე ფაცხა,
მას შემოჰხარის ტყეველი;
მასში უცნობი ვინცლადა,
ნატკრით გულისა მრბველი:
აღბად, მშობელი ძვირფასი
და მოგონება ათასი....

რა ბედნიერი წამია!
აგერ დღე ორი-სამია—
შანშე შინ არის... დედისა
ლხენას არა აქეს საზღვარი,
თავსა ბატონად ბედისა
ახლა ჰგრძნობს ბედით დამწვარი.
ამბობს: „ შესრულდა წვალება,
ვიცინი თვალ-კრემლიანი,
სამოთხედ მომჩვენება
ახლა ცხოვრება მზიანი.
აბა, სათქმელად არა ჰღირს,
კოტაა შენისთანები,
ადგილს მოგცემენ, ჯამაგირს,
არ არის საქოჰმანები;
ქალსაც აირჩევ შენ მერე,
ტურფას, შავთვალეზინსა,
და ჩემიც ჰნახავს სიბერე
ცხოვრებას კეთილდღიანსა.“

შიშე ყურს უღდებს, სრულებით
გულ-დაკოდილი წყლულებით.

„რატომ ხარ გაწუმებული,
რას ამბობს შენი გონება?
რასაც რომ ენატრობ ბედკრული
ნუთუ არ მოგეწონება?
შენ ბედნიერი გიხილა
მე ეს-ლა მინდა...“
—„დელილა!

ფული და ხევენა ქალების
არ არის ბედნიერება,
სხვას ითხოვს ჩემი წვალების
სიღრმე და განიცრება.
მიედივარ გამზადებული,
ცხენიცა შეკაზმულია,
შენ იყავ გულმობიარული,
ჩემი ხომ მზიარულია.
აი, ამ მთისა ვადაღმა,
ქალაქის ახლო, სადაც ხმა
მხოლოდ ბუღბუღის ჰკრიალებს,
იქ მალე დაიგრილებს
ხმა სხვანაირი, გმირული:
ახალგაზღვრა ჩვენი მხრის
იქა ჰკრთვება, თავს იყრის,
მხნე და თავ-განწირული.
იქა ძრწის ჩვენი შევბედი,
განწირულობა დიდა;
ვიცით, რომ ჩვენი იმედი
ჩვენს მარჯვენაზე ჰკიდა.
მეც ჩემ სიცოცხლეს მივიტან
იქა, იქ მივეშურები.
ჩუ!.. რალაც ისმის იქიდან...
ცხენმა აცქვიტა ყურები!...

მიღის მეტოქე ბედისა,
თან გაჰყვა გული დედისა...

გადაშლილია წინ ევლი,
მთას იქით დარჩა ტყიანი,
ზედ გადავიღის ფრინველი
რამე საამო ხშიანი;
ულრუბლო ცასა დაუსტვენს,
დაფრინავს არე-მარესა,
გულსა სიამეს გაუჩენს,
კრემლსა შეაშრობს ცხარესა.
მაგრამ შანშეს კი ჰგონია,
რომ ის ხმა გაუგონია;
მას მისი მოთქმის შენება
დედის ხმად მოეჩვენება.
ესმის ხევენა და ჩვილი
სასაყვედუროდ წყობილი,
და გულმა იგრძნო ტკივილი,
ღრმად არის ლახვარ სობილი.

„ჰეი, შედარო, ეინა ხარ,
ნეტა სად მიეჭარები?
ჩამოხტი, ლეინო ვადაჰკარ,
ლია ბაღის კარები“.
წყალი ჩამორბის გვერდითა,
მისი მოისმის ჩხრიალი,

განისმის ალლაჰ-ვერდი და
 ყანწის ძვირფასი წყრიალი.
 ახალ-გაზღობა აქ არი,
 შეენიერია მთა-ბარი
 და განთიადის ბრჭყეილი
 მიღამო მოქარგულია
 ყვავილებით და ბაღებით
 და სუფრა დაფარულია
 მწვანე ტოტების თალებით.
 სანამ შორს არის სიბერე,
 მოდი და აგრე იმღერე:

„მოდი, ძმებო, დაელოთ,
 გაეატაროთ ღროება:
 და ღონაში გაელოთ
 სოფლის ამოება;
 არის, იძვრის, ჰტრიალებს
 მიუწლოში ბუნება;
 ემონება მის ძალებს,
 ხალისი და გუნება.
 აზრი-გრძობა შენ ცისა
 ალი ნუ გეგონება,
 ქვა გული კაცისა,
 მტეერი—მისი გონება.
 მიზნათა აქესთ ამ აღებს
 მიწის ნოყიერება.
 არის, იძვრის, ჰტრიალებს
 აგრე ქვეყნიერება.
 მოდი, ძმებო, დაელოთ,
 გაეატაროთ ღროება,
 და ღონაში გაელოთ
 სოფლის ამოება.“

„შანშე უზანგზე წამდგარი
 დეშეა ლახვირ-ხეული,
 სახე ვაფითრდა გამზდარი,
 ჰგრძობდა სიცივეს სხეული.
 მაშ ეს-და არის სულ ისა,
 რასაც ტანჯითა სულისა
 იგი ელოდა?!—ეს არი.“

გაეარდა ცხენი, წაეიდა,
 შეაზრიალა მთა-ბარი,
 ბელსა მიანლო თავი და
 ნიავს შეე-შაეი ფაფარი,
 წაეიდა, როგორც შურდული,
 მიამხებრეეს კაქსა და ქეასა,
 თითქო ვაების უფსკრული
 იგრძნო—მიეცა დაგეასა,
 და ჰგრძობს ღამაში ცხოველი,
 რომ მას ცუარი რამ ეფრქევა

და მის ფაფარი სოველი
 მასვე კისერზე ენევა,
 ჰგრძნობს რალაც გული-მლოლარება
 კაცის ხმით ემულარება:

„აი, გზა მიუღვამელი!
 კლდესა მიჰყება ფრიალოს,
 ხრამი გან-გაუზომელი,
 მებმაც ვერ დააზრიალოს;
 ბულე იმაზე სჩანს ორბის,
 შავად ნისლეში ხვეული,
 ქვესკნელში წყალი ჩამორბის,
 მოჰშხოს გადაერული.
 ხან დაჰკრიალებს მას მები,
 ხან წეიმა დაედინება;
 არის იქ დეარი კლდის მტეხი,
 საზარო—ელის ბრწყინება.
 ამ გზისა ნუ გეშინია,
 უვალის ეკლიანისა;
 ტანჯვა ჩემთვისა ღონისა
 სანატრი დიდი ხანისა.
 წამიყვა, გადამატარე
 მე მისი შეენიერება...
 სხვაგან მირჩევენს სამარე,
 ვიღრე აქ ბედნიერება...“

რა მოჰხდა შემდეგ?—აი, რა:
 შეწყდა თარი და დარა;
 ბალში შეყრილსა ყმაწვილებს
 როგორღაც გულსა უწერილებს
 მათი მოთქმა და—ლიღინი;
 გემო არა აქეს არაფერს,
 რალაც სველითა გული ძვრს
 და იშლებიან იგინი.
 გაეიდენ ბალის კარებსა,
 მზემ მაშინ ამოანათა
 და სხივი მოჰრთავს მინდერებსა,
 მთასაც კლდეებიანათა.
 ვერ მიხედენ მიზეხს—რა იყო,
 გულს რამ მოუღდათ ალები?
 და შინ სიჩქარით წაილო
 ყველამ სვედისა ბრჭყალები...
 გაეიდა ხანი სიჩქარით,
 საესე ტანჯით და სიმწარით...
 მოხუცი ვილაც შერშლილი
 ქალი შეეიდა დაბასა;
 გარშემო ჩამოვლეთილი,
 კაბა არ ჰგავდა კაბასა.
 მოხუცსა გროვა მისდევდა
 ბავშვების ყივილ-ხივილით,

შეშლილი ცრემლსა აფრქვევდა
მწარე მოთქმით და კივილით:

„სადა ხარ, შეილო, როგორ ხარ,
ან დამეკარგე საითა?
ეტირი, დაგექმე მთა-და-ბარ
შობილს და აღზრდილს ვაითა.
გული ჰგრძნობს შენსა წველებას,
ციხის სინდესტეს სხეული,
ბორკილის დაწკრიალებას—
გონება ჩემი რყეული.
მიწა და ზეცა ბნელია;
მტერი—დიდი და პატარა;
ქვეყანა უღმობველია,

ყოუა ლაყვარდი კამარა.
სადა ხარ, შეილო, როგორ ხარ,
ან დამეკარგე საითა?
ეტირი და გექმე მთა-და-ბარ
შობილს და აღზრდილს ვაითა...“

და დედამერი სწეული
აგრე მოჰშორდა დაბასა;
ტანსაცმელ შემოხვეული,
კაბა არ ჰკავდა კაბასა.
ბავშვების გრავა მისდევდა,
გაჰქონდათ თევილ-ხივილი;
შეშლილი ცრემლსა აფრქვევდა,
შორს გაისმოდა კივილი.

გ. გვახუა

უგმარი საშუალება საქართველოს გამდიდრებისათვის

„ჩემო კარგო ქვეყანავ, რისთვის მოვიწვევინა?
აწმუთ თუ არ გწყალობდა, მომავალი შენია.“
თ. ილ. ბავჯავაძე.

გოგებსენებთ, რომ ქვეყანას ბერი გულ-შე-
მატკიერი ჰყავს, გარდა ერთი რაღაც გვარის
უფურ-ურებისა, რომლებსაც, დაუფინიათ: წყლუ-
ლის ძირი უნდა გაიკურნოს, თორემ გარედ კანის
მორჩენა იმ დროს, როცა ძირი შიგ მწიფდება, უა-
რესიც არის, რადგანაც აეადმყოფი ტყუდება ამ შე-
მთხვევაში ექიმისაგან, ჰგონია განკურნებული ვარო
და საშიშარი წყლულს უწამლოდ თავს ანებებსო, ესე
იგი კაცობრიობის ცნობერება ისე გაუმჯობესდება,
თუ არსებულს პოლიტიკოსსა და სოციალურ-ეკო-
ნომიურ ყოფაში ძირითადი ცვლილება მოხდა; ამ
გვარ ცვლილების მეტი, ყოველივე საშუალება დრო-
ებითია, თვალის ასაბმელია. ამ ჭინიან ხალხს გარ-
და, რომელიც ასეთ უტყუდართ აზრებს აერცილებს,
ყველა გულ-შემატკიერი, ანუ, უტყო რომ ესთქეთ,
ქვეყნის მოციქულთ თავიანთი რეცეპტი და გეგმა
მოაქვთ ცხოვრების საკურთხეველზე კაცობრიობის
გასაბედნიერებლად. ყველა ასეთ რეცეპტებს და გე-
გმებს ზედვე აკრავს რეკლამი: „არაფითარი ცვლი-
ლება არ არის საჭირო, ჩვენ მიერ გამოგონილს სა-
შუალებას მიმართოს კაცობრიობამ და უშუქველად
გაბედნიერდებოთ. მაგალითისთვის დაუცხახლებს რამ-
დენსამე ასეთ საშუალებას: არიან ისეთნი საზოგადო
მოღვაწენი, რომენიც დაწმუნებულნი არიან, რომ
ბატონ-ყმობის ხელახლაე შემოღება დიდათ გააუმ-
ჯობესებს აწინდელს ცხოვრებასაო. „სლავიანოფი-
ლებს „საკეთილოდ მიაჩნიათ ყოველივე იმისა შეუ-
სერა, რაც კი ევროპისაგან უსწაველია და შემოუ-
ლია რუსეთს და იმ სახელ-მწიფო წესწყობალების და

ბრუნება, რომელიც არსებობდა რუსეთში ხელმწიფე
პეტრე პირველამდე. კარგი არ იქნება, ახლა რომ
გაცოცხლდეს *Иванъ грозный* თავისი *опричина-*
თი! ბურჟუაზების ეკონომები კიდევ თავის *Laissez*
faire laissez passer გაიძახიან, რომლის დედა აზრი
ის არის: აცათ ხელს ნუ უშლით, დაე, ვინც უფ-
რო მძღავრია, იმან შეჰქმოს სუსტნი, მძღავრს და-
რჩეს ბურთი და მოვლანიაო. ასე გასწავთ მთელს
ქვეყანაში მეცნიერებით სახელ განთქმული გერბერტ
სპენსერიც კი ამას ასწავლის კაცობრიობას: ინდი-
ვიდუალური ორგანიზმის და საზოგადოების განვი-
თარება ერთსა და იმავე კანონს ექვემდებარება. რო-
ცა ინდივიდუალური ორგანიზმი საეკოლოგიურადაა ჰრდ-
ება, ესე იგი ორი როცა ორგანიზმის შემდგენელ ნაწილე-
ბში შრომა მტკიცედ არის გაყოფილი, მაგალითათ
თავს განსაკუთრებული მოქმედება აქვს მიჩენილი
(აზროვნება), ფეს-სიარული და სხვა ამ რიგად, ეს
ინდივიდუალური ორგანიზმის პროგრესს შეადგენსო;
მაშასადამე რაც უფრო მეტია საზოგადოებაში საე-
კოლოგიური, შრომის დაყოფა, მით უფრო წარმატე-
ბისკენ მიდის საზოგადოება. მაგალითად ინგლისში
მუშების ქარხნებში და ფერმებში მუშაობენ, ლორ-
დები პალატაში სხედან და მათ ზედს განაგებენ. ნუ
თუ ეს პროგრესიული მოვლენა არ არის? ტორკვე-
მადა კიდევ ადამიანებს გოჭვიით ხრავდა, სულ კა-
ცობრიობის გაბედნიერებისათვის.

არც ჩვენს საქართველოში მოიძულა ღმერთმა.
აქაც იყვენ და არიან ქვეყნისთვის გულშემატკიერე-
ბი. ნეტარსწენებულთა ა. ე. ორბელიანებს ქვეყნის-
თვის ზრუნვაში ამოხდათ სული. არ გახსოვთ, რო-
გორი გულ-შემატკიერობით ნაღლეობდენ: „ბატონ-
ყმობა იგივე მამაშეილობა იყოა“. ამ უკანასკნელ
დროს კიდევ უფრო პრაქტიკული გულ-შემატკიერე-
ბი გამოუჩნდნ ჩვენ ქვეყანას, მაგალითად დ. მანხა-

ნელი ეუბნება ჩვენს ერს: „მე რომ გვემა შევიდგინე, იმ ტიპის დეპო-კასები გააპრაღოთ და უმიხსოვლად საშობებ, მაშინ კი ნამდვილ საშობებდ ვაღაპტვეა ჩვენი ქვეყანაო. საბარალო ევროპელი პროლეტარები! რატომ არ გამოუწინდით იმათ ერთი კაცი, რომ დეპო-კასების გვემა შეეღებინა და უცხად გამედიდრებინა? პართალია, „შულცე-დელინი“ და დიდხანს აიძვდა გერმანიის ლაქები — ყველას გაგამდიდრებ დეპო-კასებითო. მაგრამ ტყუილი გამოდგა, ევრაიენ გაგამდიდრა. აღბადა „შულცე-დელინი“ს დეპო-კასები ვერ იქნებოდა ისე კარგად მოწყობილი, როგორც მანჩანელისა. რაც უნდა იყოს, ევროპიელი კაცის კჭუა შორს არის ქართველი კაცის დაჩხაბისელ კჭუასთან. თუ გნებავთ უფრო დაახლოებით გაცნობთ ბ. მანჩანელის დეპო-კასებს, წაიკითხეთ მისი (ბ. მანჩანელის) სტატია, რომელიც დაიბეჭდა „ივერიაში“ ამ სათაურით „ჩვენი უთავბოლოება“. პართალია დიდი შრომა მოგიწოდებთ, რადგანაც ეს სტატია ილი-და-თი ფელეტრანზე მეტია; მაგრამ საქართველოს გამდენიერებისათვის ასეთი შრომა განა დასანანი?

გავთი „ივერია“ კიდევ სამეურნეო სკოლებით უპირებს ვაგდნიერებას. მე რო მკითხობთ, ეს საშუალება ყველასვე უკეთესია, რადგანაც ერის რუსეთის მთავრობასაც ამ გზით უნდა რუსეთის ერის ევროპიური მდგომარეობა ასწიოს. რა სჯობია, როცა მთავრობა და ტურნალ-გავთობა ხელი-ხელს ჩაკიდებულნი ერთად მიუძღვიან ერს წინ; ერსაც ვაგდენიერებ და კეთილ-საიმედოდ ცნობილიც იქნები.

ეს, მკითხველო, რამდენ ქვეყნისთვის გულ-შემატებრობას მოგიყვებ, რამდენ ამათგან გამოგონილი ქვეყნის ვასბადნიერებელი საშუალება ჩამოგითვალო. აუარებელია რიცხვი მაოთ. მაგრამ ბ. Plebs-ის მიერ გამოგონილი საშუალება ყველა აქამომდე გამოგონილ საშუალებებზე მარტივი და ადელია.

ეს საშუალებაა, რომლითაც ვაგვიჩნდება „ორი ათასი კარგი ტენზოლოგი და აძენიევი აგრონომი“ („ივერია“ № 185) კი არ დაგვიჩვენებთ, ორი ათასი კარგი ტენზოლოგი და აძენიევი აგრონომი — სულ 4000. აბა, გაიხარეთ, გამდიდრეთ, ეს ორი ათასი კარგი ტენზოლოგი და აძენიევი აგრონომი“ თავისი ღირსებით შორს, უკან ტრავებს ბ. ი. გოგებაშვილის აზრს, რომელიც გამოთქვა პატიეცემულმა პედაგოგმა თავის სიტყვაში „სააზნაურო სკოლის საზოგადოების წლიური კრებაზე, 30 აპრილს 1893 წ.“ პატიეცემული პედაგოგი ურჩევს სააზნაურო სკოლის კრებას ისეთი რეალური სასწავლებლის დაარსებას, როგორც არის პერმის გუბერნიაში კრანო უფისკის რეალური სასწავლებელი და შექმნდ სხვათა შორის ამ მოსაზრებით ასაბუთებს ასეთი სასწავლებლის დაარსების სარგებლობას ჩვენ-

ში: „ისინი (წუ დასაარსებელ რეალურ სასწავლებელში კურს დამთავრებულნი) უბე დოვლათს დაატრიალებენ ჩვენს ღარიბ ქვეყანაში.“ დიდი მამულის პატრონები ამ განვითარებულ ზედაშვედელეში ჰპოვებენ მოურავებს, რომელნიც ერთი სამად დათხად აქციენ წლიურ შემოსავლას. მაშასადამე ჩვენ უნდა დავაარსოთ სწორეთ ისეთი სასწავლებელი, როგორც არის კრანო უფისკი.“ („ივერია“ რია“ № 178). ახლა იფიქრეთ, მარტო ვე რად ღირს ქვეყნისთვის, რომ „მდიდარ მებატონებმა განვითარებულნი მოურავები ეყარალოთ!“ ან „გზარით ტერიორ-მომინერო და დამაშვრალნი“ შემდეგში შეიძლება იმდენზე დაწინაურდეს ჩვენი ერი, რომ შეიგნონ მდიდარი მებატონების“ სხვა საპროგნებიც და დააარსონ, მაგალითად ისეთი შკოლებიც, სადაც დაიზრდებიან მდიდარი მებატონებისთვის განვითარებული ლაქებიც. დიად, ეს ხომ მშვენიერი აზრია, მაგრამ ბ. Plebs-ის აზრი განსხვავებით მაგლა დგას ჩვენი დიდებული პედაგოგის აზრზე. როცა ბ. Plebs-ის გამოგონილ საშუალებას მიმართვენ, აბა მაშინ „აღორძინდება ჩვენ ქვეყანაში ყოველგვარი მეურნეობა და შექმნიან სიმდიდრეს!“ მაშინ დაიბრუნებს, უეჭველად, ჩვენი ერი „მოსვენებულს, მადლარს, უბრეტენზო, ქართულ ოჯახს“, რომლის გადაშენების ისე გულ-დაწყვეტილი დასტირის ბ. მეველი („ივერია“ № 144). ადილად მივხედებით, რომ ეს უზრეტენზო, მოსვენებული, მადლარი, ქართული ოჯახი“ იგივე ლუარსაბ თათქარხის ოჯახია, რომელიც თ. ი. ქაგვაძემ დაგვიხატა „კაცო აღამიანში“ განათავად ლუარსაბზე და მის ცნინა დაჩუგუნეშ „მადლარი, მოსვენებული და უზრეტენზო“ კიდევ იქნება ეინემ? თავადი ლუარსაბ და მისი ცნინა სულაც არ იტკიებდენ თავს იმის გასაგებად, საიდან არის ეს, რომ ჩვენ ვევათ მადლარი და მოსვენებული ვართო“, ან კიდევ ვისი ოფლის მონაგარია ეს აუარებული საქმელ-სასმელი, რომლითაც არა თუ მარტო ეკიებები, საკვებაზე მტასაც ვყრით იმ „პატიეცემულ ღიშში“, რომელსაც შესკოთ, აღამიანის“ აეტორმა „ძირ-გატეხილი ქვეყნი“ უწოდა. ლუარსაბი არა თუ ნაწობდა თავის უსწავლელობას, თავი მოსწონდა კიდევ ამით (უსწავლელობით).

— ესეც ხომ უზრეტენზობაა. ევროპიელები ზედ ელვეიან ზოგიერთა მოვლენის ახსნას. ლუარსაბი კი უზრეტენზო იყო ყოველსავე ამებზე. ის ყოველსავე მოვლენას ქართულად, მოსვენებით, ხსნიდა, მაგალითად კუდიანი ვარსკვლავი (კამეტა) ომის

*) თუ როგორი უბე დოვლათი“ ტრიალებს პერმის გუბერნიაში, წაიკითხეთ ნ ი კ ი დ რ ო ვ ი ს ს ტ ა ტ ი ა 0 причнахъ экономическаго оскудннн Волжско—камскаго края“ С. В. аз 1888 г. кн. II, რომელშიაც შედის პერმის გუბერნია და მიხედებით.

მომასწავლებელიაო და სხვა. ჩვენ გვეგონა, რომ ლუ- არსაბ თათქარძისებრივი კაცები კიდევ მოაპოვებინა დღეს ჩვენ ქვეყანაში. აი, მაგალითად ორანის „ბარ- ძიმა“ სულ ყველაფრით იგივე ლუარსაბ თათქარძივად, მაშასადამე ჯერ კიდევ არსებობს ჩვენ ქვეყანაში „უპრეტენზიო, მადლარი, მოსვენებული, ქართული ოჯახი“-ო. დიად, ჩვენ ასე გვეგონა, მაგრამ ბ. მეველე კი უგულიოდადგის მწუხარებით აუწყებს თავის მკითხველ- ლებს ასეთი ოჯახობის ვადამენებას და სხვა რა გზაა, ჩვენც უნდა დაუფუკროთ ბ. მეველეს ფე საგლოვი- არო ცნობა. მხოლოდ ერთი იმედლია დარჩენილია: იქნება როგორმე ბ. Plebs-ის მოგონილობა საშუალე- ზამ ეგეთი „ქართული ოჯახებიც“ დავებრუნოს. იქი არ არის ულოლიკობაში ჩამომართმევენ, რომ ზეით ეამობდი უძველად დავებრუნებს მეთქი და აქ საქმეს საეგებოდ ეხლ. მომითევეთ, აქ მომაგო- ნდა, რომ ტენოლოგები და აგრონომები, რაც უნდა იყოს, სკოლაში დაზლილი ხალხია და, შესაძ- ლებებით, ლუარსაბ თათქარძისებურ „უპრეტენზიო ქართული ოჯახს“ აღარ დაუტერონ.

ასე კიდევ ჰო! როგორც არის, მოეწყება საქმე, მაგრამ ბ. მეველისაგან წარმოადგენილ პროგრესის ფორმულას: „ვისაც, რაცა ღმერთმან მისცეს, დას- ჯერდეს და მის უზნობლეს“-ო („ეფუხის ტუკოსანი- დან“ არის ამოღებული) (ეფერია № 144) როგორ- ლა შეთანხმებს ბ. Plebs-ი თავის აზრებთან? ეს ფო- რმულა გვეუნება: „უები არ წიადგა წინა რაც უნდა კულ ყოფაში იყო, რაც უნდა იზარებოდეს, შენ ასე თქვი: ღმერთს ფე ურგუნებია ჩემთვის, მეც უნდა დაფუკრდეთქვა და ადგილიდანაც არ აღძრა შენი ყოფის ვასაუფჯობებსელოა“. ბ. Plebs-ი კი არ „სჯერდება“ თავის ყოფის და გაუფჯობსობაზე „უბ- ნობს.“ ღმერთო, შენ მოუწყვე ხელი და შეთან- ხმე ამ ორი თინამომე კალმოსნების შეთანხმებუ- ლი ლოლიკა! აღამიანსითვის კი ყოვლად შეუძლებე- ლია, ამისი შეთანხმება.

გ. ნინოვილი.

(შემდეგი იქნება)

მეცხე ტანჯვას სული და გული, მკოჯობითის ცეცხლში დამწვარ დაგული; შეეცხევი ჰირს, ეაგებს მარადის, შეეცხევი და აწ მიჩანს არად ის.

ხან ეღერი ცრემლსა, ხან ეციკნი და ემღერი, ეიღე ჩანგურს და ზედ ასე დაემღერი: „ღე, ეიტანჯო, ეით ქამდის, აწიკა, ამახედ მეტს რადას მიზამს აწი ცა? "

ესდენ ტანჯვამ თუ ბავში ეერ დამძალა, ეაქვას დამძლეეს აწ რა რისხვა დამძალა? ეერა, ბელო, ეერ მძლეე იგრძენ, იწიწა, მარტო ერთი დამძლეეს შეგი მიწა მე!

დუტუ მერგული

მდინარის ზამბეზის კიდებები

(მგზავრის მოგონება)

მგზავრობა შემემთხვა 1875 წელს ზამბეზის კი- დებზედ აფრიკაში, კვილიმანის ნახსადღურში, სადაც უტვირთი თვალის დასანახავად ეჯა- ვრებოდათ. ეს ქალაქი მდებარებს მდინარე ზამბეზის ქალაქებში. აქ ჰაე ისეთი საძაგელი იცის, რომ არა- ვის დაედგომება. ეს ნამძლევი აფრიკის ჰაობები არის, საცა ციებ-ცხელება კაცს ძირით თუ ვადა- არჩენს. ამას დაეუმართო უთვალავი მწერები, რომ- ლებიც თვალებსა გკორტინან, და ზშირად აქეთ ვადა- მოხვეწილ მგზავრს სიკედელს ანატრებს. სხეების ბე- დი მეც მეწეია; საშინელობა და მძალობა ციებამ ორი კვირა ჩამაწეინა ქვეშაგებში. შეეშინდი, რომ ამ ჰა- ობებმა, არ ვადამიტანონ-მეთქი და როგორც კი ცოტათი მოესულიერდი, მაშინვე ქალაქ კვილიმანს ვამოეთხოვე და აეყვი მალა მდინარეს.

უშველემელი მდინარე ვადამეშალა საუცხო- ვით თვალ წინ. სასიამოვნო სიო აშრიალბედა ნა- ვის აფრეს და პატარა ტალღებით ცულობით დარ- ბოდენ მდინარეზედ და დიდ მხალეობით ეხლართ- ბოდენ ერთმანეთს. სხვა-და-სხვა ფრინველების გუნდი თავს დაგეტრიალებდა. მათი უცნაური ყრიალი მთელ უშველემელ მდინარეს მოედებოდა ხოლმე. ადაპის ხნის პურის ხეები შორს შლიდენ თავის ტოტებს. მაღალი თეთრი ვერხვები ნარინარად ირხეოდენ. სხვა- და-სხვა გვარის კოკოსის ხეები შრიალბედენ. აქა იქ მოჩანდენ მორსები აკაციები. უთვალავი ნადირი ბუ- ნავობდა განუვალ ტყეებში; მათი საშინელი ყვირი- ლით მდინარის ნაპირები იყო ვაცოტლებული. დი- ლობობით სქელი ნისლი ფარავდა ამ შეწეინის სუ- რათს; სალამობით კი, როდესაც ჩამავალი შვის სხი- ვები უშქს ფენდენ მდინარის ბურუსს, მაშინ კიდევ უტეთესი სანახავი იყო ეს არემარე. ცისარტყელები ათას ფერად ხან აინთებოდენ და ხან ჩაქერბოდენ. წყალი ოქროს ფრად შეიღებებოდა. დამბერავდა თუ არა სიო, მდინარე ათას ფრად დაიწყებდა ბრჭყინ- ვას, თითქოს ძირფასი ლითონიაო. წყლის კიდებები ძლიეს შეავად მოჩანდენ.

მაგრამ, ვაი, იმ მგზავრს, რომელსაც ეს მდილა- რი ბუნება ისე გაიტაცებს, ყურს აღარ უგდებს თა- ვის ნაეს. ნაეით მოგზაურობა ამ მდინარეზე ძალიან საშიშია. ალა-ალაგ მდინარეში ამოუყვითათ თავი კლდის ტინებს, ხედებიან წინ, მსურავი კუნძულები და სხვა. ეს გარემოება ისე გვიბრკოლებდა სიარულს,

რომ ხშირად ჩამოედოდი თუ წყლის პირას და ნავს თოკებით ვითარედით.

ერთხელ საგაბალი შემოგვაქალდა; სანამ სხეები ნავს ეკოწვიბოდნენ, რომ კლდეებს შუაგატარებინათ, მე წაველ სანადიროთ. თითქოს ჯობრზედ ვერა ეიშოვერა. აქ ახლო-მახლო ტბებზედ დიდ ძალი ფილაქვანები იყო. მინდოდა მივპარეოდი, მაგრამ ფრთხილი ფრინველები ახლოს არ მიშვებდნენ.

შშიერი და დალაულ-დაქანცული დაებრუნდი ჩემ ზანგებთან; დაღერემილნი, ჩაჩუმებულნი გაუდევით ვხას, მაგრამ ფეხებს ძლიესლა მივითრევედით. წყლის ნაპირ-ნაპირ მივდიოდით ეკლიან ბუჩქნარებში და მიწაზედ გაბარდნულს მცენარეებში. ზოგნი ნაეში ჩასხდნენ და წინ წაყიდნენ; მე ერთბაშად შევდექი: ბილიკის ბოლოს, ახლად დაბინდებულზედ შავად მოჩანდა ორი სამი გორაკი.

— ეგ რა არი-მეთქი მანდა? ევითხე იბრაგიმს. სანამ პასუსს მივიღებდი, ერთი გორაკთაგანი დაიძრა და ჩვენ მოგვესმა საშინელი ღრიალი. ჩვენ სიფრთხილით მაშინვე გხას გაღუბეთ, და კარგადკ მოეახდინეთ. იმე წამს გვერდით გამოგვირბინა უშველვებელმა ნადირმა, რომელიც ექვსი არშინი სიგძე იყო.

მისი მორავის სისხო ტუჩები, გველი და დიდრონი ეშვები, ნაცრის ფერი ტყაეი გვიმტკიცებდა, რომ ეს წყლის ცხენი უნდა ყოფილიყო. ეს დევი-პირუტყვი მიერქარებოდა მდინარისკენ. მოისმა წყლის შხაპუნი და საშინელი სიმძიმე რალც ბურღლუნით ჩაეშვა წყალში. პატარა ხანს უკან დაეინახეთ მდინარეზედ შხაპუნა შადრეენი, რომელიც არშინ ნახევარზე აღიოდა მაღლა, სჩანდა, რომ წყლის ცხენი ფშენავდა. ვერ მოვითმინე, რომ ახლოს არ მენახა. მას ჰქონდა მოწითლო კუჭყიანი ფერი და ტლანქი მიხერა-მოხერა. წყლიდან უჩანდა მხოლოდ თვალები და ყურები.

ჩენი ნაეის შემეშინდა, მაგრამ იბრაგიმმა დამაშვილდა.

— ნუ შიშობ, ეფენდი, მდინარის კამბეჩები განცბრომაში არიან, ოღონდ კი არ გააბრაზონ.

ბეკემოტი (წყლის ცხენი) ღორივით ღრუტუნებდა და მდინარის სილაში გორავდა. ტალახი და წყლის წუნწკლები მოედვა ნაპირებს. მტეკმა უზარმაზარი თავი ჩააყურყურმალაეა სწორედ იმ ადგილას, საცა ღერწამი და მდინარის მცენარეები იყო. წუთს არ გაუვლია, რომ გამოჩნდა ისევე ეს საშინელი ნა-

დრი, პირი საესე ჰქონდა ბალახ-ბულახები და მოჰყვა ცოხნას. ამის ჰამის ყურება სწორედ ზიზოს მოჰგერის კაცს. სხელი ტურებიდან ბალახის მწვანე ღორბლები ჩამოსდიოდა, პირში მოუჩანდა გძელი ტოტები, დაუღქმელი ბალახი წამდა-უწუმ გადმოუვარდებოდა პირიდან და ისე ისე ჩაიდებდა პირში, მისი დაბლენცილი თვალები ზარმაკად გამოიყურებოდა.

— ეფენდი, დაიყირა ერთბაშად იბრაგიმმა, — აღლახმა საზრდა გამოგვიგზავნა. გვიშველე, დაევიკროთ.

მე, რასაკირეელია, დაეთანხმდი, რადგან შიმშილით არ ვიკოდი, რა მექნა. არაბმა გადმოიღო ნაეიდან მსხვილი რკინის ჩანგალი, მაგარ ვრძელ თოკუნდ მომპული და მიიმალა წყალთან ახლოს ბუჩქებში.

იმ სქელ ტყავიანმა გაათავა თუ არა ჰამა, ერთი დიდი ხმაურობით ამოვიდა წყლიდან, ქშენით და ვაი-ვაგლახით წელა

დაიწყო თავისი ფეხების წელა ამოღება. ამ დროს ჰაერში მოისმა ტაკანი, ღონიერმა ხელმა გადისროლა ჩანგალი, რომელიც პირუტყეს მაგარად ჩაერკო. მოისმა საშინელი ბლაილი და ამ ბლაილმა შეანძრია მთელი მდინარე. ბეგემოტმა ერთი ღონიერად გაიწია და ჩაეარდა წყალში. მაგრამ მისი სისხლის კვალი რჩებოდა წყალზე და ეტუბოდა, რომ ჩანგალი მაგრათ ჩარჭობოდა. ჩვენ ჯერ ცოტა დაეცალეთ, გინდოდა სისხლი ბლომად დაღეროდა და დასუსტებულიყო, მერე მოვეყით თოკის წევას. გააფთრებული ცხოველი ამოვარდა მიწაზე, მაგრამ აქ დაუხებდა ურიცხვი შეი-

ლდ-ისრები და შუბები. მხეცი გაბრუნდა და ისეე წყალში ჩავარდა. ასე მოვეყით ორჯელ-სამჯელ. ეს უზარმაზარი მხეცი თან-და-თან სუსტდებოდა, ბოლოს ისე მისუსტდა, რომ, როცა თოკს სწევდენ, აღარც კი ინძროდა. მაშინ ჩვენმა ზანგებმა თოკი კოკოსის ხეს მოახეის და ისე დაიწყეს წყლიდან ამოთრევა. წყლის ცხენი მინც არ გენგებებოდა, საშინელი ღრიალი გაჰქონდა და მთელი არემარე ბანს აძლევდა, სანამ მარჯვედ ნასროლმა თოვმა მის ტანჯვას ბოლო არ მოუღო. ზანგები დიდის ამბით დაუხებდენ თავიანთ მსხერაზებს.

ისინი შეუდგენ წყლის ცხენის გატყეებას. რადგან აძლენ ხორცს თან ეერ წაიღებდენ, ჰქნიდენ მხოლოდ კარგს ასოებს: ჯერ ენა შესწევს და იმითი ეიმასპინძლით. მერე გამოიღეს ტენი; თათები და რბილი ხორცი აქნეს დასალორაუად. დავიშაღეთ კი ხნის საგძალი და შეუდქით ხელ-ახლა მგზავრობას.

ორიოდე დღეს შემდეგ ერთ დღე ით მდინარე ზამბეზის ასაეალოში, უტკრად დავინახეთ შავი კვამლის სვეტები, ცოტა რომ მიუახლოვდით მოგვესმა საშინელი ხმაურობა, თითქმის მხეცის ღრიალ იაო. მინდოდა ჩემის ზანგისთვის მეკითხა, მაგრამ შევხებდეთ თუ არა, გავიცებულეთ დაერჩი. ზანგი სასოებით ვაიშოტა მიწაზე, ტუჩები უკანკალებდა.

რამდენსაც უზახლოედებოდალით ამ საკვირველ სვეტებს, ესენი უფრო თეთრად მოჩანდენ. სულ ახლოს რომ მივედით ჩანჩქერის ხმაურობამ გამოგვაყრუა. თითქმის ქარიშხლის ზემოილი, სეტყვა-ქუხილის ხმა, ტალღების ხრიალი და ნადირის ღმუი-

ლი ერთად შეერთდა. ნამდვილ ჯოჯოხეთს მოგვეგონებდა. გრიალით ჩამორბოდა ორმოც-დასამ საყენის სიმაღლიდან აქაფებული მდინარე და მისი წინწყლები აღიოდა მაღლა სქელი ღრუბელივით. მზის სხივები ათას ფრად სცემდა ამ ღრუბლებს და ცისარტყელასავით ამკობდა ნისლის სვეტებს. ამ ჩანჩქერს ჰქვია ეიკტორია, გამოჩენილმა მოგზაურმა ლიენგსტრამმა დაარქვა ინგლისის კაროლეის სახელი. ეს ნაპირები განთქმულია ბუნების სიშვენიერით.

ჯერ ამ ჩანჩქერის ცქერით ქვიდან დესტკტი,

ისტორიულ-ფილოლოგიური გამოკვლევა

აიკა შეეხება ქორიკოსსა და ქორ-ებისკოპოსს, თუ არ ისტორიულ-ფილოლოგიურად სხვა რიგათ ვერაოდეს ვერ გამოირკვევა მისი ნამდვილი მნიშვნელობა. ჯერ განვიხილოთ სიტყვაებისკოპოსი. როგორც ვიცით, იგი წარმოებს ბერძნულის სიტყვისაგან *Επι-σκοπιον* ზედხედვა, ზედამხედველობა, მფარველობა. აქედან *Episkopos* ზედამხედველი, მფარველი, უმაღლესი მთავარი.

გავსცდლად თუ არა ქრისტეს საწმინდობებზე, ამასთანვე უნდა დაარსებულიყო ქრისტიანულს კრებულებში წეს-წყობილება ისეთივე, როგორიც არსებობდა კრებათაყენისმცემლობის სახელმწიფოებში. ვახდებოდა თუ არა ეინზე ქრისტიანად, იგი მაშინვე უარს ჰყოფდა კრებათაყენისმცემლობის სახელმწიფოსა ჭ მის სამოქალაქო კანონდებას. იგი მიესაკუთრებოდა სულით, ხორციით და ქონებრივი შეძლებით იმ სულიერს მამას, რომელიც იყო მის მფარველად ქრისტეს მიერ დაყენებული. ამ სახით ქრისტეს აღმსარებელნი კრებულნი და საზოგადოებანი შეადგენდნენ პატარაპატარა სახელმწიფოეებს დიდს კრებათაყენისმცემელს სახელმწიფოებში. მაშასადამე იგიც ისე საჭიროებდა იმ გვარსავე ეროვნულს დაწყობილებას, როგორიც არსებობდა უსსოგრის დროიდან გონება-განეთიარებულს სხვა სჯულის სახელმწიფოებში, მაგალითად ეგვიპტეში, ებრაელთა სამეფოში, რომში და საბერძნეთში. ებრაელებმა თავისი სახელმწიფო წეს-წყობილება მეფეების დროს პირდაპირ ეგვიპტის ფარაონებიდან ვადმოიღეს; ამასვე ემსგავსებოდა ასურეთის სამეფო წეს-წყობილება; იგივე მიმართულება მიიღეს საერო და სასულიერო მსახურებში რომის იმპერატორებმაც.

ფარაონი სხეულით კაცად და სულით ღმერთად ირიცხებოდა. იგი იყო უშიშვლად მიწასა და

მერე მოენდომე ზემოდან ნახვა. ამ საშიში ადგილების საჩენებლათ სამი კაცი ეიშოვე. დიდი ბერძნით მიმატარ-მომატარეს წყალში, ბოლოს მივედით ერთ პატარა კუნძულზე; ეს კუნძული ორად ჰყოფდა ჩანჩქერს და ძნელად თუ მიუღებებოდა ეინზე. ერთი უსწორო გადადგმული ნაბიჯი და უფსკრულში ჩაეარდებოდა კაცი. დიდი სიფრთხილით მივეცადე კუნძულის ნაპირას, ჩავხედე იქიდან თვალაუწვდენელ უფსკრულს. ეერა აღაშინის გული ეერ აიტანდა დიდხანს ამის ყურებდას... საჩქაროდ თავი დავანებე ამ ადგილს და მეორე დღესვე შევედგე ჩემს გზას. ა—თ—წ.

ზეცას შორის — ამბობს მასპერო.¹⁾ მხოლოდ მას ჰქონდა ზეციით მიწიკებული მადლი აღეცლინა უზენაესის ღეთის, ამონის, წინაშე თავის ქვეშევრდამთა ეერებსა, მხოლოდ მისი მეოხებით შეიწირადენ უზენაესი ეგვიპტის ღმერთები: ოზირისი, ფტა, მონტუ — ყოველის ეგვიპტელის ლოცვას. თეთი ეგვიპტელები არაოდეს პირდა პირ არ შესწირადენ თავის ღმერთებს არც მსხვერპლს და ეერც გახედვდენ ლოცვაში პირდაპირ მათის სახელის მოხსენებას. ისინი ევედრებოდნენ თავის ცოცხალს ხელმწიფეს ფარაონს, რომელიც ამ შემთხვევაში ასრულებდა უზენაესის მღვდელთ-მთავარის, ანუ პატრიარხის, დანიშნულებას. იგი შესწირავდა მათ მავიერ მსხვერპლს, მხოლოდ ფარაონის მეოხებით თვისისმენდა ღმერთი — ამონი ეგვიპტელების ლოცვას. თეთი ფარაონი, როგორც უზენაესი ღეთის-მსახური, ანუ ქურუმი, ესე იგი ღვდელთ-მთავარი, ითვლებოდა ძე ღეთისად. შეუდგებოდა თუ არა ფარაონი ღვდელთ-მოქმედებას, იგი შემოასედა ამონის კერას და ასხურებდა სუნენლოვანს წმინდა წყალს, დასწავდა ხუთს მარცვალს საქმეებს, ხუთ მარცვალს შაბს, დაღერიდა ოთხს ფიალს წითელ წყალს და ოთხ ფიალს უბრალე წყალს. რიცხვს ოთხსაც თავისი მნიშვნელობა ჰქონდა: ქვეყანა იყოფებოდა ოთხ-კერძით. თითოეულს კერძოს ქვეყნისას თავისი მფარველი ღმერთი ჰყავდა, რომელთა კრებებს სათითოეოდ ოთხჯერ გარს შემოუღელიდა ლიტანიით, გალობით და ლოცვით. შემდეგ გამოიღოდა ტაძარს გარეთ და იქ თეთონ თავის ხელით დაჰყოფდა კურა მოზერას, ღმერთებს თავის კრძმებს მისცემდა და რაც დარჩებოდა, ხალხს დაურიკებდა. იქვე გამოართებოდა მსაქამაძე²⁾ (ნუ თუ ეს არ მოგვეგონებს ფშაე-ხეცუსურის დეკანოზების მოქმედებას.)

¹⁾ იხილეთ *Древняя история Египта и Ассирия. Lectures Historiques Maspero.* стр. 40.

²⁾ იხილეთ იგივე თხზულება მასპეროსი, გვერდი 54.

„თვით იმპერატორი კონსტანტინე დიდი უწოდებდა თავის თავს, სანამ გაქრისტიანდებოდა Pontifex Maximus — უზენაეს მღვდელ-მთავარად.“³⁾ ხოლო როდესაც ქრისტიანად მოიქცა, უმისოდ მსოფლიო კრება არ მოხდებოდა. თვითონ ის, ანუ მისი მოადგილე, უნდა ყოფილიყო კრების თავისმჯდომარე, როგორც მაგალითად ეს მოხდა ნიკეის კრებაზე.

ეგვივე ამბობს კონსტანტინე შესახებ, რომ ერთ-ბელ იმპერატორმა კონსტანტინემ უთხრაო დარბაზობაში მოწვეულს ერთს ეპისკოპოსს: „როგორც თქვენ ხართ ეპისკოპოსები ეკლესიაში, ისე მე ვარ ეპისკოპოსი ეკლესიის ვარეთა“⁴⁾.

„ქრისტიანული სასულიერო წესწყობილება და გამგეობა დაარსდა მაშინდელ კრპათაყენის მცემლობის სამოქალაქო წესწყობილების და გამგეობის ნიმუშზე.“⁵⁾

„ყველაზედ უფრო შესანიშნავი ეპისკოპოსები იმ დროს ისინი იყვნენ, რომელთა განმავლობა და ბრძანებლობა უფრო შორს ქვეყნებში უწევდა, აი, ამისთანა ეპისკოპოსებს შემდეგ უწოდეს პატრიარხი და, როგორც სწანს, ეს ღირსება პირ-და-პირ გადმოღებულ იქნა ებრაელთა სასულიერო და სამოქალაქო სახელმწიფო წესწყობილებიდან.“⁶⁾

ამ სახით ყოველი ეპისკოპოსი პირველ საუკუნეში იყო, როგორც სულიერი მწყემსი, ისე საერო მთავარიც, რომელიც განაგებდა ქონებრივს დამოკიდებულებას თავის სამწყსოსას და განასაზარებლად კიდევ. ერთი სიტყვით ეპისკოპოსი პირველ საუკუნეში იყო სასულიერო და სამოქალაქო მეუფე, უზენაესი მთავობა, რომელიც თავის სამწყსოში იმ გვარადვე ბრძანებლობდა, როგორც თვით რომის იმპერატორი თავის სახელმწიფოში, ანუ ფარაონი თავის სამეფოში. ეპისკოპოსიც იმათვე ნაირად ასრულებდა როგორც ღვდელთ-მოქმედებას, ვერცხვე სამოქალაქო უფლებას.

მეექვსე საუკუნეში აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ქვეყნებში, „განსაკუთრებით ევროპის სახელმწიფოებში ეპისკოპოსების სამოქალაქო უფლება კიდევ უფრო გაძლიერდა, მაგალითად საფრანგეთში უკანასკნელის კაროლინგების დროს პრელატები ანუ ქორებისკოპოსები, პირ-და-პირ გრაფებთან და დამოუკიდებელ მთავრებთან იწოდებოდნენ. იმათ

სასახლის კარზე, როგორც მეფეების კარზედ იკრებოდა საკუთარი ფული, იმართებოდა იარაღუკები (ბაზრობა); ისინი ახდენებდნენ მათს საზრძანებელში ბაყის ფულს, აწმენებდნენ ციხეებს და ასამართლებდნენ თავის ქვეშევრდომებს.

მაგრამ საფრანგეთზედ უფრო კიდევ ეპისკოპოსები და ქორებისკოპოსები გერმანიაში გაძლიერდნენ. აქ ისინი ისაკუთრებდნენ სამეფო რევალიებს“ (სამეფო წოდების ნიშნები)⁷⁾

ეინ წარმოიდგენს, რომ ზოგიერთი პრელატები, ანუ ქორ-ებისკოპოსები და თვით ეპისკოპოსებიც მეთერთმეტე საუკუნეში სახელგანთქმულნი მხედართმთავრები იყვნენ და ომში დიდი სახელიც მოიხვეჭეს, მაგალითად „მიხაილ რატიბორის ეპისკოპოსი, ენგრიელთან ბრძოლაში დასჭერს რამდენსავე ალაგს და ცალი ყურით წაათაღეს; ბოლოს იგი მრავალგან დაჭრილი და დაქანცული დაეცა ბრძოლის ველზე. ერთი მაღარის (ეფნარიელი) მხედარი წაადგა თავზე და უნდოდა ეპისკოპოსისათვის თავი მოეჭრა, მაგრამ ეპისკოპოსმა შეიკრიბა ძალი უფლისადმი, შეება ხელ-და-ხელ მტერს, ხანგრძლივ ბრძოლას შემდეგ მოქლა იგი და განარჯებულმა, რათიც იქნა, მიაღწია თავის ჯარის ბანაკამდის, სადაც მას მიეგება მისი ჯარი აღტაცებით, როგორც მღვდელ-მთავარს და როგორც მხედარს. ამიერიდან მისი დასახიზრებული სახე მიიწინეს მის ქვეშევრდომთა უაღმატებულეს ღირსებად.“⁸⁾

ახლა გადავიდეთ საქართველოს-სომხეთის ქვეყნებში, რომელნიც მეექვსე საუკუნის ვასლამდის აღიარებდნენ ერთსა და იმავე მართლმადიდებელს სარწმუნოებას და ჰქონდათ თითქმის საერთო წესწყობილება საღვდლოებისა. იმ დროს საქართველოსა და სომხეთის ეკლესია ერთი და იგივე ეკლესია იყო, დამოკიდებული ანტიოქიის პატრიარხისაჲან. წმინდა გრიგორი სომხეთის განმანათლებელი და მისი მემკვიდრები სიყვარულით უცქეოდნენ საქართველოს ეკლესიას და ერთი მფორეს შემწყობით აერცლებდნენ აღბანიაში, რომელიც სომხურად იწოდება ალგანიად, ქრისტიანობას და ჰქონდათ იქ საერთო ეპისკოპოსების გამკეობა განართული. მაშინდელი ალგანია დღეს შეიკავს კახეთს, ნუხის მაზრას და დაღესტანს დარუბანდამდის, ანუ კასპიის ზღვამდის. იმ დროს როგორც საქართველოს ქათალიკოსები და ეპისკოპოსები, ისე სომხებისაც ცოლიანები იყვნენ და ეპისკო-

³⁾ იხილეთ ისტორია христiанской церкви Джемса Робертсона, переводъ съ англ. Лонхуна.

⁴⁾ იხილეთ Исторiя Христiанской церкви Джемса Робертсона. т. 1, ст. 278.

⁵⁾ იხილეთ იგივე თხზულება გვერდი 283.

⁶⁾ იხილეთ იგივე თხზულება, გვერდი 284.

⁷⁾ იხილეთ Исторiя Христiанской церкви Джемса Робертсона стр. 998. т. 1.

⁸⁾ იხილეთ Исторiя Христiанской церкви Джемса Робертсона стр. 1006. т. 1.

პოსობა მემკვიდრეობით გადადიოდა მამიდან შვილზე.⁹⁾

„ამას შემდეგ—ამბობს მოსე ხორენელი, მცხეთე საუკუნის ისტორიკოსი—მოკვდა ეპისკოპოსთა უფროსი ასურაკისი და ხსარობ დანიშნა მის აღგილზედ საცი, ძე ნერესი დიდისა, ძისა ათანაგინისისა, ძისა წმინდის გრიგოლისისა...“

„სააცი განავებდა საერო საქმეთა, ვითარცა მთავარი საფოსისა...“

„ერაშმა დანიშნა საციის წინააღმდეგ მღვდელმთავრად სირიელი შმუელი—და მიანდო მას, რომ მის გამკეობაში ყოფილიყო სახელმწიფო ხარჯის მოკრევა, სამოსამართლო დაწესებულება და სხვა საშუალოაქო წეს-წყობალება“.¹⁰⁾ აქედან ცხადთ სჩანს, რომ ღვდელმთავარი შმუელი ყოფილა აგრეთვე საერო გამგებელი, ესე იგი ის ყოფილა ერისთავიცა და მღვდელმთავარიც თვის სამწყსოსი.

„ჩრდილო-აღმოსავლეთის გამგებელთა სთხოვესო მეფეს ურდატეს დანიშნა მათთვის მღვდელმთავრად გრიგორისი, შვილი ვარტანესისა. ტრდატმა გავგზავნა გრიგორისი და თან გაყოლა იმ ქვეყნის მფლობელი სანატარუკ არწრუნი. გრიგორისი შეიქნა ღრისი გამგე და მემკვიდრე თვითან სახელოვანის მამასისა, ხოლო მოქმედებით თვით მეფეს შეედრებოდა.“¹¹⁾ როდესაც მოვიდა ამბავი მეფის სიკვდილისა, ადგილობრივის მთავრის შთამომავალთა სანატარუკმა და სხვა ალოვანის (ალბანის) ღვდელმთავრად მოჰქალის ნეტარი კაცი, ცხენებს დაავლეჯინეს ვატნიანის მინდარზედ კასპის ზღვის მახლობლად.“

აქედან ცხადად სჩანს, რომ მღვდელმთავარი გრიგორისი მეფეს დაუნიშნავს ალოვანში (ალბანიაში, ახლანდელს ნუხა-დაღესტანში) მღვდელმთავრად და აგრეთვე ერისთავად, რომ მას მოეკ-

ცია ქრისტეს სარწმუნოებაზე ის ქვეყანა და როგორც ერისთავს განეგო კიდევ ეს მხარე“. ადგილობრივი მემკვიდრენი ვერ შეურიგდენ ასეთს მეტოქობას ეპისკოპოსისსა და, რა საეკერეულია, როგორც დროს იშოვნიდენ და თვისუფლებას, მაშინვე მოახდენდენ განდგომილებას და გადმოვალებდენ ტახტიდან სომხის მეფის დაყენებულს ერისთავს და მასთანვე ეპისკოპოსს.

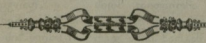
ამ გარემოებას უფრო ნათელს ჰყენს ბროსეს, გამოკვლევა წაწარებზედ.¹²⁾

„პტოლომოსს ამბობს, რომ წაწარები ცხოვრებენ ალბანიელების ზემოთა, ესე იგი ალბანიიდან ჩრდილოეთითა“, უნდა ვივულისხმობთ ახლანდელი ფშავ-ხევისთისა, თუშ-ქისტურის ქვეყნები. „პტოლომოსის ცნობა ბიზანტიელ მიესტორიეთა ცნობასაც ვთანხმებოა“ — ამბობს ბროსეს:

„არხონი ანუ წაწართა მთავარი ცხოვრებს ალბანია და წაწარის შუა“. მეათე საუკუნის არაბთა ისტორიკოსი მასსული პირ-დაპირ ამბობს, თუ რა ერეკა ამ მთავარს. მასსული იმავე დროს ცხოვრებდა, როდესაც იმპერატორი კოსტანტინე პოროფიროვანი იყო. იგი ამბობს: „იმ ქვეყნებს შორის, რომელთაგან ნახევარი ქრითიანია და ნახევარი კრთათაყვანის მცემლობითა, როგორც მავალითად შამშა, რომელსაც მეფე არა ჰყავს, და დერბენდი, მდებარებს წაწარის ქვეყანა, რომლის მეფეს სახელწოდება აქეს ქარაქოსა—ქარ-ენსკაპოპოსა“.¹³⁾...

მე გვინდა ამაზე სიტყვად თანამედროვე მიესტორიეთა მოწმობისა აღარ შეიძლება. თვით თანამედროვე არაბთა ისტორიკოსი მასსული, რომელიც აღასარებულია ძალიან ბევრთ მწერლად, ამტკიცებს, რომ წაწარების მეფე იწოდებოდა ქარიოკოხად, ანუ ქარ-ებისკოპოსად. მაშასადამე ეს ორი სატყუა ერთად და იგივე მნიშვნელობის უნდა ყოფილიყო.

გ. წერეთელი.
(შემდეგი იქნება)

შინ მიუსვლელი გლეხი

სურათი გლეხან ცხოვრებადან.

(შეგირდაბის მოკვანება)

მგელასაგან აუტანელი და მკაცრი, ძლიერი სუსხიანი ზამთარი იდგა წყნელ წელს. იგი სრულს თვის ძალ-ღონეს იჩენდა ბუნე-
ბაზედ: თოვად გადაუდებლად რამდენიმე ღღე ზედი-
ზედ და ჰქროდა საშინელი ცივი—ტყვიასავით გამ-
გმირი გრიგალი-ქარი, რომელიც ერთი-ორად უმა-
ტებდა ამ ბუნების მდგომარეობას სიმკაცრეს და აუ-
ტანლობას. ამბავი, რომელიც უნდა ვაცნობო მკი-
თხეველს გუჟღერის სწორედ ამ დროს, როდესაც შუეს

ვერ დაეხენდა დედა-მიწისთვის და ვერ შეებედნა თვისი ძალ-მოკლებული სხივებით, რომ ცოტათი მაინც გაეღობო შავი, მიწით გადაფენილი ქარისაგან, გათო-
შილი თოვლი. ეს დრო იყო შუა იანვარი, როცა სა-
შობაოთ შინ დათხოვნილი შეგირდი, დაგვიანებული ყინვების გამო, მოვეშურებოდი ქალაქისაკენ, რადგა-
ნაც მეტი დაგვიანება აღარ შეიძლებოდა.

ამ დროს დილიჯნები თითქმის არც კი დადიო-
დენ და ერთად ერთი საშუალება-და იყო უქონელი კაცისათვის ფურგუნით მგზავრობა. ამისათვის ჩამო-

¹¹⁾ იხილეთ მოსე ხორენელის ისტორია, წიგნი III, გვერდი 224.

¹²⁾ Collection D'Historiens armeniens t. 1, crp. 609.

¹³⁾ „Entre le pays moitié chrétien, moitié payens de Samsaha, sans roi, et Derbend, est celui des sanariens, dont le roi est titré Kereskous — Korévéque“ Appendice du Colect. d'Historiens etc. p. 609.

⁹⁾ იხილეთ მოსე ხორენელის ისტორია, წიგნი III, გვერდი 205.

¹⁰⁾ იხილეთ მოსე ხორენელის ისტორია, წიგნი III, გვერდი 166.

ველი ჩვენ სოფლის ბოლოს საფოსტო გზა - შარა-ზე ლუქაში, საცა მეფურგუნები თავს იყრან ხალხით ლამაზობით, გავუჩოვდი ფასს და, ირატყავა თუ არა, დატყობილ ფურგუნებს ვაჰქონდათ ჭრილი საქალაქო გზაზედ.

ძალიან კუღრ დღე დავიღვა სამეზაგროთ, ნანადრად თავი არ ამოძიყვია, ისე ვიყავ შიგ წახვეული, რადგან ქარი თან-და-თან უფრო უმეტებდა ბერვისს, პირ-და-პირ მომზოლდა და მით უმეტებდა წინ სელას ცხენებს მძიმე ტვირთიანა. როგორც იყო მივალწიეთ ივრის ხილს, შუა-დღე გადასული იყო კიდევ და რა შეუხვიეს მეფურგუნებსა სადგომ გზაში, და-ღლილ-დაწყვეტილებმა პირველად ცხენებს მისცეს საზრდო და მერე თითონ შემოაუსხდნ სამოვარს და დიდი სიამოვნებით სეპადნენ მდულარეს. მე, როგორც შვირდის, წამოდებულნი მქონდა შინიდან ერთი კარგი ხურჯინი გამტკიცული შოთები, ლავა-მანხუჭები, ერთი ინდური და რამდენიმე ქათამი, ასე რომ მე იმათ ჩიხს უჭირს არ ეუფდეს და მეც მათთან დენაყარ-ლი. კარგად რომ შეისვენეს თითონ და ცხენებმაც, ხელ-ახლად გავუღვიეთ გზას და ფურგუნები შევიყვანა ხანაშუალის აღმართს, რომელიც ცოტა უამინდობა-შიაჲ კი სადავგოი სავალია და ამისთანა ქარტყე-ნილი ხომ, როგორც ჩვენი მეზავობა იყო, იმერ-თმა დაიფაროს. სხეგან რომ ქარი ნახსად არ იყოს, აქ მინც არე-მარეს ჰვლევავს და ამისათვის საცო-დავი და გულ-საწყევლო სანახავია ამ მთის კალთე-ზე ნათესი მინდრები. ხშირად თვალს კრემლი მოეჩვენება, რომ დაინახავს კაცს ნაშრომ-ნადგავს გლე-ხისა, სულ ამოვდებულს და აზრებულს ქარისავე, თითქო აქ არაფერი მდგარაო და თუ მოსახანს სად-ღე ნახნაემი აქა-იქა ან ყანა, ან სინილი, თითქო ნიშნად მწუხარებისა, რომ აქ ყოფილა კარგი მოსა-ვალი, მაგრამ ქარს ამოუფლიდაო. აი, ამისთ გულ-საკლავს სურათს უხსატეს ხოლმე კაცს ანისთანა მკაცრ ამინდში ხშირად მოხუზუნენ და თავისუფლად მინაივარდენ უფრო. როგორც იყო ამოვდიეთ მთის წვერზე, საცა უფრო ძლიერად ჰქრებადა შემოჩვეუ-ლი სტუმარი. შეზინდა კიდევ, მაგრამ ბინა ჯერ შორი იყო, საცა უნდა გავვეთია ღამე. იქნებოდა ღამის თერთმეტი საათი, ირადესაც ნამძინარევი გამო-ლაღივდეს და მთხოვეს ოთახში შეესულიყავ. ვივრძენ, რომ მიესულვარ ალავას და ახლა კი ცოტა მოსვენ-ებით დავიძინებ-მეთქი. შეზინდეს ჩემი ბარჯი ოთახ-ში, რომელიც წელიწადში, თუ არა ეცდებოდა, ერთ-ხელ ივება ხოლმე და იქ ძილი ყოვლად შეუძლებელია უქმინდურებისა და უსუფთაობისა გამო. მე-ტრია ლოქე იყო, მეც უნდა დავმორჩილებოდი იმოდენა ხალხის ბედს, რომ მოვხვას ტახტები და ძირ-საც ალაკი სულ დაქერილი ჰქონდათ და სიამოვნე-ბით ხეივანდენ. როგორც იყო მივეწქე ერთს ტახ-ტის კუთხეში და ჩამთვლიმა ცოტათი იმედი გქონ-და, დამძინებოდა დალილოს, მაგრამ ხვამ მელსა-კლავმა, რომელსაც პირველ შემოსვლაზე ოთახში უჭირს არ ეთხოვრებ, ახლა მთლად შევიპრო ჩემი გო-ენება და დავაპრკინა ძილი. ხმასთან ერთად დავუ-გდე ყური საშინლად გამძინვარებულს ქარს, რომე-ლიც შეუბრალელოდ ეხლებოდა შუა-ჩამტყვერულს ფანჯრებს და გრილილი შემოჰქონდა შინ. ამ ქარის

ღლილითან მომეხმა ვილაღის გულიდან ამონავლე-ჯი ღობა ოხრა-კენებს და ვაის ძახლიოვ მე სრულე-ბით ვერ წარმოვიდგენდი, თუ ადამიანს შეეძლო ასე გულით კენესა და ტანჯვა. მაგრამ შემდეგში დაერ-წმუნდი, რომ ეს კენესა იყო სულით და გულით დატანჯული და ბედისგან განწირულის კაცისა.

ვამბობდი, ნეტავ ვიყოლ, ან შემეძლოს რაემ შევლა, რომ ხელი გავმართო და უშველო საწყალს, ალბათ ძირელ გაჭირვებული მგზავრია-მეთქი.

ამ ფურგუნში ვართული ძალიან დადილავ და ჩამეძინა, რადგანაც საწყალის კენესა, ცოტა არ იყოს, მიყურენ.

გათვინებულეიყო და გამომეღვიდა. შევინიერი შვე დაჰყურებდა დედა-მიწას; იმედი იყო, რომ უნდა ემო-ქმენდა გაყინულ მიწაზე და გაეთბო ჰავრი, მაგრამ უფრო უარესათ გრიალელს საშინელი ქარი და ჰვი-ნავდა ისევ სეკამათ გაყინულს ბუნებას. ჩაი რომ ჰყო-ლიეთ, შემდეგ სრული რეა საათი იყო, რომ გზას გაუ-ღვიეთ, მაგრამ ვაი იმ მეზავრობას! ხელათ დავიყუ-ნენით: ვერც ხელს ვანძრევდით, ვერც ფეხს, ცხვი-რის მოწმენდაც კი გვიძინებდებოდა. აი, გამოვდიეთ კიდევ სამგორზე და აქ უნდა გენახათ, რა სისწრა-ფით მოქმენებოდა ქარი ჩვენს პირდაპირ, რომელიც ლაწა-ლუწით ეხლებოდა ფურგუნს, ტილოთ გადა-კრულს ჩარდახებს. ენატრობდით გზის დამოკლებას, მაგრამ, თითქოს გვეჯიბრებოდა, ის უფრო გძელე-ბოდა და ვეისივდებოდა.

აუღლებული კაცივით ქვა შუა სამგორში, რომელსაც ხალხი ეძახის „ქვა-კაცას“, აცნობებს ხოლმე მეზავრს, რომ მას ვაღლილი აქვს სანევერი მამძილი თვალ-უწმენველის მინდრისა, და ჩვენც რომ დავი-ნახეთ ქვა ვავიფიქრეთ იგივე. ეს ქვა-კაცა დაღმე-ულია ნიშნად იმისა, რომ ვრეკლე მეფეს გაჰყავდა თურმე ეს უზარ-მაზარი არხი მდ. ივრისა და სოფ. ხაშმის ბოლოდან უპირის უწყლო მინდრებზე, რო-გორც თვით ზედ-წარწერა ამტკიცებს ამას:

„დაღვნილ არს სახსოვრად იორის არხის დასრუ-ლებისა ჩემითსა წელსა, მეგობრას იმპერატორისა ნიკოლოზის პირველისა, ფაშას, ნაშეტნიკობისა კნა-ზის ვარანკოვისა.“

„არხი ეს დაწყებულ იყო მეფის ირაკლი მეო-რის მიერ.“

გარდა ამისა რომ ყველა ეს რუსულად აქ არს ზედ-დაწერილი, სწერია კიდევ: „Хозяйственною частью Завѣдывалъ Тифлисскій Гражданинъ Зальцманъ.“

აი, დაუჭირდაპირით კიდევ და შევინაშნეთ, რომ ვილაღ მოკუნტებოდა, რადაც კუნძივით ილა ქვის ძირში. მომესმა აქ უფრო საშინელი კენესა და ეხო-ლების კრახუნი. ვეღარ ვაძევილი, მთლად დავიტანჯე და გადაეტტი ფურგუნებიდან სანახავად. აქ იწეა მართ-ლა კაცი—ადამინი, მიღწეული პირუტყვის მდგომა-რეობამისა. სახაელი და შესაბრალისი სურათი წამოუღებოდა კაცს მის დანახავზედ. მთლათ ფეხ-შიშველას საწყალს დაღლევილი ქალაშენი ესეო გვერდზედ, ფეხები საშინლად ჰქონდა დამსქდარი, დახე-თილი ბევრი სიარულისგან ყინვა-სიციველი. შარ-ვალი ეყო დახეულ-დაკონკრეული და ჩოხა-ახალუსს კი ნულარ მჭიობდა. ჩოხა-ახალუსი სად ეცეა საწ.

ყალბ? მითით შემოგლეჯილი ჰქონდა ტანზედ და უჩანდა ტიტყველა სიცივისაგან ვალურჯებულთ ზორცი. ნაგლეჯები, რომლებიც აქა-იქადა ეკრა: კისერზე, შუა ზურგზე და გულზე. ალაგ-ალაგ კალთები ამტკიცებდნენ, რომ საწყალს ოდენსე სტმია ახალი და ახლა კი შემოპლეჯვრა სიღარიბისგანაო. თავზედ ცხურა დაგლეჯილიე ნაბდის ქული და გვერდზედ ეწყო ძველი ყაბალახი და ხურჯინი. აი, მთელი ტანის-საცემელი, ანუ სიმღიღიე ჩენნი გავიერებული მგზავრისა. მის გარეგან სურათს, რომ დაუმატროთ რამდენიმე დღის შიმშილ-წყურბული და სულიერი ტანჯვა თვალ წინ წარმოგიდგებათ, უუბედურესი არსება, რომელსაც არსით შეგლა, არსით

გზა და იმედი არ მოეღოს, თუმცა იგი შეადგენს უმაღლესს არსებას ღმერთის განენილთა შორის — გვირგინის მთელის ბუნებისას!

ამ ყოფაში ჩაეცლა საწყალი გლეხი უტულმართ სოფლის ბრუნვას. შემეცოდა და ესთხოვე ჩემთან ერთად დამგდარიყო ფურუღუნზე, დამიგერა საწყალთა და დაჯდა ზედ, რომლის ვინაობაც მინდა, და მეტიც არ იქნება, გააცინო მკითხველს, თუმცა საუბედუროდ არც სახელი, არც გვარი, არც სოფელი მახსოვს მისი, რადგან ბარათი, საცა მისი ვინაობა მეწერა, დამეკარგა და ხსოვნამაც მიმტყუნა.

გოდერძიშვილი
(შემდეგი იქნება)

სახშპაროლ გასართობი

გოჯასპირ და ივანეა
გოჯასპირ. აბა, ივანეა, შენ გავითის კაცი ხარ, ვარგა ხანია, არა გამოვირინარა. რა ამანაკია ჰქეუხაწყ?

ივანეა. ცუდი, შენ ნუ მოუკვდე ჩემ თავს, სულ ბოლავა, ბატონო, მუშტო-ერეთი, ხანჯლები სუსურისი.

გოჯასპირ. კე სიერუკუ უნდა იყოს. დიდი ხანია, ჩქეუშა არაიენ მოუკვდათ...

ივანეა. ახლა ჩქეუნიდან სხვა ჰქეუქებში გადასულა მაგი სხვაიე თვისება. მთელ ჰქეუხანს გორანტლები ადის. რაკა ექნება, ბატონო, გოჯასპირ? სულ გძინავსო და მაკია. დღევრ გძინავსო, დამერ გძინავსო. რაკა ექნება, რომ არაფელს უგდებთ უურს?!

ივანეა. მართალია, მინა შიგ რომ არაფელი რიკინობს, აკია სხვაიე...
გოჯასპირ. რაო, რაო ივანეა? კკოთი გეცხლი რად მოკვდება? კარო, აღი-მუელი აკდის, განა ექნება კერე?

ივანეა. ჩქეუში ხომ კი იცი, რომ დღე-ნადაზე ჩსუბთა. ეჩსუბება ბატონო უმას, თავადი ახნაურს, ახნაური გელესი, გლეხი ერს, კრი განათლებულეს და განათლებულეები ერთმანეთს. ახლა აკი თვისება მოკვდა მთადად დონის, ივერობის რა უმხან, აქინერ კი გადასულა...

გოჯასპირ. შერე რა გამოკა მადეამ?

გოჯასპირ

ივანეა

ივანეა. რა გამოკა და ბოლოკი. ეკვლა ერთმანეთს დეკრეკიან და შეიქნება მუშტო-კრიკი.

გოჯასპირ. მაშინ ჩემო ივანეა მე და შენ ჩანგური მოკაწყობოთ და ზედ დაემღეროთ:

წამიადებულა წაკადე, სულ ეკვლას თაკი წაწვიტე...

ივანეა. ჩვენ ახლაც წაწვიტლიო გაკაქს, თუ კინმე დეინახავს, შენ ნუ მოუკვდე ჩემ თავს.

გოჯასპირ. ნუ იცი კე შენ, ივანეა, ზუსის აქლემად გაბაქრეკა, მამა ნუ წაიწყდება. თაკი როგორ გეკეს წაწვიტლიო? აბა, შემომხდე, ასეთი თაკი მზნა, რომ შინახის გოჯასპირ ჩამოუკვრდება.

ივანეა. მართალია, მინა შიგ რომ არაფელი რიკინობს, აკია სხვაიე...

გოჯასპირ. ცოტა მორიდებით ელანარაკე, თორემ მე ვიცი, შე ღვიტიკვლა იმერელიო. მკე შენ სმელს, კერე რომ ჩამოკეკანერებთა, თაკე დაკამტერეკე.

ივანეა. ახანერული ნრეტესხაა თქვენმა მშემე! მაგისთახან ჭადილი სტორთი ჩეხლების მატრაკვერთან მომაკრუნეს. აკისტინას იმპულატორას რომ შამოწყენ და ბზეუენ-ბზეუენი რომ დოუწყეს...

გოჯასპირ. კე კიდევ ჩეხები საიდან მოიკონ? სდაფური ჩეხები, რა ჩეხები?.. ექნება ა, ჩეხი სჩეხისა

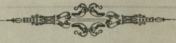
ამაგი გინდა მამაგონო? შენმა მშენებელმა, ძველან კსწუხვარ. ეს ორა წელაა, დამქვან და ჭარ კიდევ კერ გამოკეთება; ცხურება მიწუღება სინაჯით.

ივანიკა. მე რაჯა გეგადრება მკაცრად უნდადინრობა. ჩეხება თურმე აკურტრას კომარინილებან. ერთი მექს ხალხი არიან, მარა ამ ბოლოს დროს რაღა ღმერთი გოუწერთ... ბურჯაქ, ბატონო, ბურჯაქ... ჩივიუბან ჩეხი საკუთარი მეფე უნდა იყო უნდა იყოო!! სხვისი სანახარი არ კიანდებართო. ძალიან რომ თურმე გააბეჭეს და ღად ჩამოუშებს, სტორეთ ისეთ დეივისეს ჩეხებმც, თურმე!...

გოჯასპირ. შერე შენ სად შეიტყე მკაცრად ხარბული ამბავი?

ივანიკა. იკურბა მამა წერია, ბატონო, გოჯასპირ. ჩეხებმა ისეთი და ისეთი... თუ ჩეხი არ იქნება, არცაფელს კვამთ და არცაფელს გსვამთო. ხარბული ბრეტენიკაა, თქვენმა მშენებელმა...

გოჯასპირ. და, ჩემო ივანიკა, ნურცა სმენ და ნურცა სწამენ. ისინი მოკვებთან შემხედით, თურმე მე და შენ მაინც კარგათ ვეჭებთ და კარგათც შეიქმნევით არტლას.

კრედიტი და მისი მნიშვნელობა

ჩვენი ხალხის ეკონომიკური მდგომარეობის წარმატებისათვის

Земля одинъ изъ факторовъ производства и основаніе народнаго богатства.
(კრედიტორი აქტივიზი)
„Никакое общество не можетъ пользоваться процвѣтаніемъ и быть счастливымъ, если большинство членовъ его бѣдно и несчастно.“
დ. სიტო.

(დასასრული *)

შითხეა მისი შესახებ, თუ რა გვარსაკრედიტორი დაწესებულებაში უფრო საჭიროებს ქართველი გრი, რანარი კრედიტი (სესხი) უფრო შეფერის ჩვენის სოფლის აწყო მდგომარეობას, ადვილად შეგიძლია გადასწავლით მაშინ, როდესაც განვიხილავთ, თუნდ მოკლედ, რუსეთში უკვე მოქმედ საკრედიტორი დაწესებულებათა რამდენიმე ფორმას, რომელნიც არსებობენ სოფლის სხვა-და-სხვა საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად.

გვრედწოდებული შემხველ-გამსესხებელი ამხანაგობანი, რომელნიც პირველად აღმოცენდნენ გერმანიაში შულტე-დლოისის თაოსნობით, ავერ კი ხანია არსებობენ. რამდენიმე ამისთანა ამხანაგობა ჩვენც გვყავს. შემხველ-გამსესხებელ ამხანაგობათა, რასაკვირველია, ბევრი კარგი სამსახური გაუწიეს ხალხს და დღესაც არ დაუკარგავთ მათ მნიშვნელობა და მოაქვთ სარგებლობა, თუმცა პირვანდელზედ შესამჩნევად ნაკლები, მაგრამ ამასთანავე ჩვენ არ შეგიძლია არ აღენიშნათ ის ნაკლულევენანები, რომელნიც შედეგია ამ ამხანაგობათა ორგანიზაციისა: *)

1) საზოგადოდ შემხველ-გამსესხებელ ამხანაგობის თანხა ძლიერ მცირეა და სესხი მოკლე ვადიანი, რის გამოც შეუძლებელი ხდება, რომ ამ ამხანაგობამ მეურ-

ნობის წარმატებას დაეხმაროს; 2) ზოგიერთები ბრალს სდებენ ამისთანა ამხანაგობებს, ვითომც ისინი ხელს უწყობენ ჩარხებს ლარიბების ექსპლუატაციაში; 3) მთელი ოპერაცია შენახველ ამხანაგობათა წარმოადგენს მხოლოდ მცირე ნაწილს ნამდვილის (Дѣйствит.) მოთხოვნილებისას კრედიტში; 4) გარდა ამისა, ყველა ცნობანი იმას გვიმტკიცებენ, რომ შემხველ-გამსესხებელ ამხანაგობათა, თუმცა ცოტადნად ჩამოსწიეს ძირს კერძო კრედიტის სარგებელი იმ ადგილებში, სადაც ისინი არსებობენ, მაგრამ სრულიად და შესამჩნევად მიანიც ვერ აღმოფხვრეს მოვანშეობა.

ამას დაუმატეთ ისიც, რომ აქ საჭიროა პაის (წილის) ფულის შეტანა, რის გამოც მცირე ნაწილი გლებთა ვერ შედის ამხანაგობაში და მაშასადამე ვერ სარგებლობს იქიდან სესხით.

ამ ნაკლულევენებათა გამო ძლიერსაიჭეოა, რომ შემხველ-გამსესხებელ ამხანაგობათა რაიმე დიდი სარგებლობა მოუტანონ ჩვენ მხარეს და კერძოდ დაიხსნან ჩვენის სოფლების მკვიდრი მოვანშეობა.

პროდუქტორი (სავაჭრო) ბანკები, როგორც არის ჩვენი სათავად-ანაჟორი ბანკები, თოვლაპირველად ასე იყო თუ ისე მიანიც ასრულებდნენ თავის დანიშნულებას, მაგრამ შემდეგ, რამდენადაც უფრო იზრდებოდა ვალო, რომელიც ირიცხებოდა ბანკებზედ, იმდენად ამ ბანკებს ეკარგებოდა თავისი მნიშვნელობა მიწათმფლობელთა და მიწათმოქმედთა კლასისათვის. როგორც დავგიმტკიცეა წარსულშია ცდამ ამ ბანკებიდან გატანალი სესხები თითქმის სრულიად არ მოხმარებია მეურნეობის გაუმჯობესობას. მაშასადამე, უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს ბანკები სრულგვით არ ეხმარება მეურნეობის წარმატებას. რაც უნდა თქვან ასეთ ბანკების მომხრეებმა, იმათ მიანიც ამის დამამტკიცებელი საბუთი არა აქვთ. რაც შეეხება საგლებო საადგილ-მამულო ბანკს, რომლის დებულება

*) იხ. იკვალის № 38.
*) იხ. И. Білохъ. „Меліоративный кредитъ и состояніе сельскаго хозяйства въ Россіи и иностранннхъ государствахъ.“

უმალესად დამტკიცებულ იქნა 1882 წ. და რომლისაჲ მიზნით აქეს გაუადვილოს ყველა გლეხებს განურჩევლად მიწის ყიდვა, საქართველოში ჯერ არსად არის და კიდევ რომ იყოს, იგი ახლანდელის თავის ღირსებით შესაძენვე სარგებლობას ვერ მოუტანს მიწათ-მოქმედ გლეხებს, რადგან ამ ბანკის ორგანიზაციას ბევრი ნაკლებულეწენება ატყევი; იგი თბოულობს გადასხვაფერებას, განვითარებას.

ამ ბოლო დროს აღორძინდა ერთი ახალი ფორმა კრედიტისა. ეს ის კრედიტია, რომელიც დანიშნულია მიწის შემოშაფების განსაკარგებლად, ახალკულტურათა და საზოგადოდ სხვა-და-სხვა სამეურნეო გაუკეთებელათა შემოღობისათვის და იწოდება სამელიორაციო კრედიტად. რადგან ჩვენი ქვეყანა უმეტესად ხენა-თესვის, მიწვეწახობად და საზოგადოდ მეურნეობას მისდევს, ამიტომ უმთავრეს ჩვენ მიზანს უნდა შეადგენდეს სასოფლო მეურნეობის წარმატება, მისი განკარგება, საზრიან საფუძველზე დაყენება. ამ მიზნის განსახორციელებლად კი, ფეიქრობით, სამელიორაციო კრედიტი ერთადერთი უკეთესი საშუალებაა. ამისთანა კრედიტის საშუალებით მეურნეობა შესაძენვიად იპყრეს მალა, დღეს გამოფიტულ მიწას მაწარმოებელი ძალა მოემატება და, მაშასადამე, მისი შემოგადოვლად გამზადალკლება, აქედან მიწათმფლობელთა ქონებაც ერთი-ორად და მამად გაიზრდება და დასახსულად, ყოველ ამას თავის შედეგათ ის მოჰყვება, რომ ჩვენი ერთი აქვალბეულ იქნება იმ მოკონებას, რომელიც მთლად ანადგურებს, ძირს უთხრის და აფერხებს მის ეკონომიურ კეთილდღეობას, ესე იგი მიწათ-მფლობელობა ფებს მოიკიდებს მაგრად და წინაპართა ის მამულ-დელდელი, რომელსაც ახლა ასე ადვილად ეთხოვება ჩვენი თავიდანაურთობა და გლეხ-კაცობა, ქართველებისაჲე საკუთრება იქნება და სხვის ხელში აღარ გადავა. *)

რუსეთში, როგორც სახელმწიფო, აგრეთვე ერობანი სხვა-და-სხვა დროს ხმარობდნ და ახალკ ხმარობენ სხვა-და-სხვა საშუალებას სასოფლო მეურნეობის განსაკარგებლად, მაგრამ სპეციალური დაწესებულებებანი-კი სამელიორაციო კრედიტისათვის აქ აქამომდე არ არსებობს, თუმცა იმისთანა ფორმები კრედიტისა, რომელიც მისაწვდომია მიწათ მფლობელთა და მიწათ მოქმედთათვის, აქ დიდი ხანია, რაც მოქმედებენ.

პოლშაში-კი გამართულია უკვე ბანკი, რომელიც იძლევა სესხებს სხვა-და-სხვა მელიორაციებისათვის. პოლშის ბანკი იძლევა სესხებს: 1) სამიწათ-მოქმედი იარაღების მოსაპოვებლად, 2) მიწის ვასაპოხიერებლად (удобрение), 3) შინაურ პირუტყვეების საყილათად, 4) შენობების ასაგებლად იმ გვარ მასალებისაჲ, რომელსაც ცეცხლი არ ეკიდება, 5) სამრეწველო ქარხნებისათვის, სასმელების სახილდ აპარატებისათვის და ორთქლით საშუალებელ მანქანებისათვის და 6) მისასტელელ (подъездных) გზების გასაკეთებლად *).

გარდა სამელიორაციო კრედიტისა, რომელიც მოხმარდება მეურნეობას, ჩვენ გლეხ-კაცობისათვის საქირაო კიდევ ერთნაირი ფორმა კრედიტისა—იგივე წერილი კრედიტი, რომელსაც შეუძლია დიდი შემწეობა აღმოუჩინოს გლეხ-კაცობას სხვა-და-სხვა გაჭირების დროს და უმთავრესად კი დაიხსნას იგი მოვანშეს ყოველ შემძლებელ ხელიდან. ამ მიზნით ძლიერ კარგი იქნება, ჩვენ სოფლის თითოეულმა საზოგადოებამ ცალკე გაიზინოს „სასოფლო ბანკი“, რომლის დებულება შემოწმავიებულ იქნა 1885 წელში. ესეთი ბანკები, ჩვენი აზრით, უფრო ეთანაბრება და უფრო დააქაყოფილებს გლეხთა მოთხოვნილებებს კრედიტებში. ამ ბანკების კარგი მხარე იმაში მდგომარეობს, რომ აქედან შეუძლია ასესხოს ფული ყოველ გლეხს, რომელსაც შეუძლია შრომა და საზოგადოდ სესხის დაბრუნება, ენერჯება პას შეტანა, როგორც ეს არის შეწახებულ-გამსესხებულ კასებში, აქ საქირაო არ არის. სხვა იგი იყოს რა, „სასოფლო ბანკებს“ შეუძლიათ ერთ მხრივ-დიდი სარგებლობა მოუტანონ გლეხ-კაცობას. უტყველია გეკონდენებათ, თუ როგორ სადღება სოფლის სხვა-და-სხვა ნაწარმოებთა და ქირანახული. რადგან ჩვენი მაწარმოებელი სოფელი მოკლებულია არამც თუ იგივე, არამედ ყოველივე საზოგადო კრედიტს, ამიტომ იგი იძულებულია გაჰყიდოს თავისი ნაწარმოები—პური, ლენო, სიმინდი და სხ. მაშინვე, როგორც-კი მოჰკრეფს ე. ი. შემოდგომას, რაცა იმას დღიად ესაჭიროება ფული, ეს გარემოება კი ქმნის ისეთ პირობებს, რომ შემოდგომას ბაზარში გატანად საქონლის რაოდენობა შესაძენვიად მატულობს და ამიტომ ამის თანახმად ნაწარმოებთა ფსაც კლებულობს. შემდეგ, ვაზაფულის დამდევს, რადგან შენახული ქირანახული არ ჰყოფის მიმელ წლის განმავლობაში, გლეხი თვით ყიდულობს თავის საქიროებთა დასაქაყოფიებლად სოფლის ნაწარმოებს ერთი ორად უფრო ძვირად, (ფასები ამ დროს მატულობს). ამ სახით, ჩვენი გლეხი ძლიერ ბევრს ჰკარავს. აი, ამ თანთანა საყრდელთა დაწესებულებებს, როგორც არის „სასოფლო ბანკი“ და ამასთანავე ელექტორებსაც, რასაკვირველია, შეეძლია კარგი სამსახური გაეწიას ჩვენ გლეხ-კაცობისათვის მით, რომ გლეხს საშუალებას მისცემდა არ დაეტარებია თავის ნაწარმოების გასაღება და მიეცა იმ დრომდე, ვიდრე მასზედ ფასები იაფივდებ.

მითხველი უტყველია, დამკითხება, ეს ყოველივე კარგი, მაგრამ საქმეში-შინა, როგორ მოეაწყოს ან სამელიორაციო გასაშუალებებელი კრედიტი ან „სასოფლო ბანკები“ 1885 წ. ტიპისა და საშუალებით გამართოთ? ეს კითხვა არც ისე ძნელი გადასწყვეტია, როგორც გვეჩინა. ჩვენი ში, საერო დაწესებულებათა უკონლობის გამო, სადავლო-მამული ბანკების, ტუილისისა და ქუთაისისაჲ, უნდა იტვირთოს ეს ზნეობრივი მოვალეობა. ერთი და მეორეც მათთვის მოსახერხებელია. ამ ბანკებს ცოტა თუ ბევრი თანხა მაინც მოეძენება, ისინი აგრე კი ხანია მოქმედებენ და საფუძველი უკვე გამაგრებული აქვთ, მაშასადამე ახლა საქირაო მხოლოდ თავის წინანდელ ოპერაციებთან ერთად იწყონ სესხების გაცემა სხვა-და-სხვა

*) სამელიორაციო კრედიტის დაწესებულებით განვიხილავს ჩვენ შემდეგ ცალკე წიროს ვუძღვნი.

*) იხ. Н. Блюхт „Мелиорационный кредит“

მელიორაციისათვის (გაუმჯობესებისათვის) თუნდ პირველ ხანებში შიგოლოდ უსაჭიროეს სამეურნეო გაუმჯობესობათა განსახორციელებლად, იმავე ბანკებს შეუძლიათ „სასაფლო ბანკების“ დასაარსებლად მისცენ ცხსად უძრავ მამულთა დევიდრავებლად საჭირო კაპიტალი. ეს მით უფრო ადვილია, რომ ამის უფლება ტფილისის ბანკმა ახლანა მისიხვევა კიდევ და ქუთაისიც ახლა შეუძლებლობას: ტფილისის ბანკს ნება მიეცა უფროად სესხი მისცეს ქალაქებს, საზოგადოებებს და ცრობებს. ეგეთი ოპერაციები დიდ სარგებლობას მოუტანს ორივე მხარეს, როგორც სოფლის საზოგადოებებს—მსახსებებით, აგრეთვე საადგილ-მამული ბანკებს—სესხის მიმცემთ.

„სასაფლო ბანკების“ ზემელიორაცია (გასაუმჯობესებელ) კრედიტის მოსაწყობად ჩვენ გვაქვს კიდევ ერთი საშუალება. მოგვესწინებათ, ტფილისის გუბერნიატორმა თ. გ. შერვაშიძემ ამ სამი წლის წინად განიზრახა გაეჩინა სოფლად გლეხ-კაცობისათვის ომოდენა თანხა, რომლის მართა ერთის სარგებლით სოფელს შეეძლოს დასამყაროლოს ყველა თვისი საზოგადოება საჭიროებანი, როგორც არის მავ. სასწავლებლების დაარსება, გზა ბოგირების გაკეთება, ადგილ-მამულების შექმნა, სამეურნეო იარაღების და კაი ჯიშის საქარნლის გაჩენა, სახეი მწიფო და ადგილობრივ ხარჯებს განსტუმრება და ბევრი სხვა ამ გვარი. ეს განზრახვა მალე საქმედ იქცა. მაშინვე მთელ ტფილისის გუბერნიის გლეხ-კაცთა შორის იწყეს წერილ-წერადად პურის მოგარება და შემდეგ ნაწილი მოგროვებულ პურისა ფულად აქციეს. პირველ იანვრისათვის 1893 წლისა რაოდენობა ამ თანხისა პურით და ფულით იყო შემდეგი: ძვილი თესლი — 189,6991/2 ფუთი ახალი თესლი — 66,9131/2 ფ. და ფულად — 409,648 მან. ხორბალი რომ ფულად ეიანგარიშით და მიეუმართო უკანასკნელ ციფრს, სრული ჯამი ნახევარ მილიონი მანეთს გადაამეტებს (იხ. „ივერია“ № 146, 1893 წ.).

ტფილისის გუბერნიის გლეხ-კაცობისაგან მაგალითი აიღო კახეთის თეად-აზნაურობამაც, რომელმაც წელს გადაწყვიტა გაეჩინოს ყოველმედიოური გადასახად იმისთანა კაპიტალის შესადგენად, რომელიც უნდა მოხმარდეს მეურნეობის წარმატებას და საზოგადოდ ქვეყნის სხვა-და-სხვა საჭიროებას. ამ ორნაირ თანხას, თეად-აზნაურობისა ზღვებს-კაცობი-

სას, შეუძლია ემსახუროს სხვათა შორის ჩვენის მიზნის განხორციელებას. იმათი საშუალებით ჩვენ ბევრი დიდი საქვეყნო საქმე შევიძლია დავატარალოთ, მაშასადამე, საჭიროა საკრედიტო დაწესებულებანიც გაეიჩინოთ.

აქ ვათავებთ ჩვენ წერილს. ერთხელ კიდევ რომ გადავავლოთ თვალი ჩვენ ეთარებას, ცხადით დავრწმუნდებით, რომ კრედიტო დევიდენტის ჩვენის ცხოვრების ერთ აუცილებელ საჭიროებას შედეგს რომლის დაუქმყოფილებლობას შეუძლია ძლიერ გავანოს. მოთხოვნილება კრედიტში, როგორც ზემოდ თქმულიდან დადინახეთ, ძლიერ დიდია ჩვენში. ჩვენ კარგად ვიცით, რომ გლეხების განათავისუფლებანი ძირითულად შესცვალა პირბანდი როგორც მებატონეთა, ისე გლეხთა მეურნეობისა. ერთი მხრით, მებატონეებს დასჭირდათ დიდი ფული, რათა თავისი მეურნეობა დაეყენებიათ ახალ საფუძველზე: საჭირო იყო ფული დაქირავებულ მუშათა გასასტუმრებლად, ახალ უქეთვის სისტემის სამეურნეო იარაღების შესაძენად და სხ. და სხ. მეორე მხრით, საღვებო რეფორმას შემდეგ გლეხებსაც ეს საჭიროება ფულებში მეზად გაუძვირდათ წინა დროისთან შედარებით. საადგილ-მამული ბანკები, როგორც ესთქვით, კარგადაც რომ წავიდეს მათი საქმე, მაინც დიდად ვერ დაეხმარება ჩვენ პირობებში მიწათ-ფლობელობას, მეურნეობას, მიწათ-მოქმედებას. სხვა ნაირი ბანკები ან სოფლიად არ გვაქვს, ან თუ არის (შენახა. ვამიხს. კასები) უფარგისა ჩვენის თავის ორგანიზაციის გამოისობით. დავეჩრენა მხოლოდ ერთად-ერთი საშუალება, რომელიც, ჩვენის ფიქრით, უფრო გამოსადედა და ფრიად სასარგებლოა დღეს ჩვენთვის, ესე იგი ჩვენ უნდა გაეიჩინოთ სამელიორაცია კრედიტო და დავამართოთ „სასაფლო ბანკები“ 1888 წ. ტიპისა. ამ საქმეს ხანდაზმულობა აღარ საჭიროა. ხშირად მოხდება ხოლმე, რომ თუ რომელსამე საზოგადო სენს დროით არ ეშველა საიდანმე, იგი შემდეგ ისეთ რთულ ხასიათსღებულობას, ისეთი შედეგები მოსდევს მას, რომელთა გასწორება ან სრულიად შეუძლებელია, ან არა და ძლიერ საძნელო მინიც არის. სანამ ურემე გადარუნდებოდეს, მანამდე უნდა ეთიქართო რამე, თორემ გადაბრუნდებით ურემს არც შემდეგ ნაპოვნი გზა უშველის და არც აღარაფერი.

გ. გველესიანი.

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-წერეთლისი.

ბანსხალბანი

დაბიეჯდა მესხეთ სომერო

„ჯაჯილი“-სა

და ამ დღეებში დაურთიგდებათ სელის მოქვერდებს.

კვირას 19 სექტემბერს დილის 11 საათზე, თეად-აზნაურთა ბანკის სადგომის დარბაზში მოხდება

წლიური კრება

ქართველთა დრამატულ საზოგადოების წევრთა: საგანნი განხილვისა:

- 1, წლიური ანგარიში საზოგადოების მოქმედებისა.
- 2, მომავლის წლის საჯაროადი ხარჯთ-აღირსება.
- 3, ამორჩევა კომისიებისა.
- 4, მორჩევა ახალთა წევრთა.